

EVACUATS I REFUGIATS DE LA GUERRA CIVIL A L'HOSPITAL COMARCAL DE VALLS (1937-1938)

Josep M. T. Grau i Pujol

Paraules clau: Guerra Civil espanyola, història contemporània, refugiats, sanitat, Hospital Comarcal de Valls.

Resum: Investigació sobre els refugiats atesos per l'Hospital Comarcal de Valls sota dependència de la Generalitat de Catalunya, durant els anys 1937 i 1938. Per volum destaquen els provinents de Madrid, seguits dels bascos, aragonesos, barcelonins i andalusos. En l'apèndix es relacionen individualment i s'indica el nom, el cognom, la residència, el diagnòstic i l'any.

Abstract: Research on the refugee casualties treated in Valls Hospital, under the concern of Generalitat de Catalunya, during the period 1937-1938. Attending to figures, the biggest number came from Madrid, followed by Basques, people coming from Aragon, Barcelona and Andalusia. The appendix includes all of them individually detailed (specifying name, surname, place where they lived, diagnose and year of treatment).

L'estudi de l'atenció sanitària a Catalunya durant els tres anys de la Guerra Civil cada vegada és major, ja sigui sobre militars o civils.¹ Segons Carles Hervàs, inicialment a Valls s'habilità com a Hospital de Sang l'edifici que abans era de les Germanetes de la Caritat a la carretera del cementiri, dirigit per Salvador Fernández, que no només atengué soldats, sinó que també dispensava ajut a la població civil. A mitjan 1938, a causa de l'increment de ferits de guerra, l'Hospital Comarcal del passeig dels Caputxins també va rebre soldats. Tot i que els brigadistes internacionals tenien la seu central sanitària a Vila-seca, es curaven al Bosc de Valls. Les urgències de la guerra van motivar continus trasllats d'hospitals a la resta de capitals de comarca del Camp de Tarragona. Així, doncs, a Tarragona en un primer moment l'Hospital de Sang s'ubicà a l'exseminari, però es traslladà després a les dependències del Col·legi de la Salle i al Sanatori de la Savinosa. A Reus, al juliol del 1937 l'Hospital Militar va ocupar quatre pavellons de l'Institut Pere Mata, i al mes de setembre de l'any següent els interns psiquiàtrics s'evacuaren al Ripollès per guanyar espai per col·locar els ferits de la batalla de l'Ebre. Els bombardejos sobre Reus feren que l'Hospital de Sant Joan passés a la Selva del Camp, altres hospitals de sang habilitats en zones properes foren els de Vallfogona de Riucorb (al balneari) o Cervera (antiga Universitat). L'evacuació dels ferits es va realitzar mitjançant els trens hospitalers i ambulàncies.² Un dels problemes amb què es troben els investigadors és l'escassetat de fonts documentals primàries pròximes, per la qual cosa han de recórrer a fonts secundàries com són el registre civil (defuncions) i el cementiri.³ La localització dels expedients de l'Hospital Comarcal de Valls ens ha permès conèixer una sèrie de dades sobre els refugiats atesos en aquest centre entre els anys 1937 i 1938. Tot i que no hi figura l'edat dels pacients, sí que en coneixem el nom i cognoms, el sexe, la residència (en ocasions, també el lloc de naixement) i les seves malalties.

A l'actual demarcació provincial de Tarragona les investigacions sobre els refugiats han estat vàries, en l'àmbit comarcal destaquen els treballs sobre el Priorat, Tarragonès

¹ CLAVIJO I LEDESMA, Julio (2002). *La política sobre la població refugiada durant la Guerra Civil (1936-1939)*.

² HERVÀS PUYAL, Carles (2004). *Sanitat a Catalunya durant la República i la Guerra Civil. Política i organització sanitàries: l'impacte del conflicte bèl·lic*. Tesis doctoral. Universitat Pompeu Fabra. JACKSON, Angela. *Més enllà del camp de batalla: testimoni, memòria i record d'una cova hospital en la Guerra Civil espanyola*. LLAURADÓ, Carles; SABATÉ, Albert (1999). *La sanitat republicana durant la batalla de l'Ebre: l'exemple del XV Cos d'Exèrcit. La Guerra Civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*, p. 135-164.

³ ZEPEDA, Roberto; PÉREZ, Jordi (2007). «L'hospital de Sang de Valls (1937-1939)», a *Quaderns de Vilaniu*, 51, p. 3-79.

Parlar de la guerra a Valls és referir-se, a part de les vivències personals, als espais bèl·lics del conflicte. En la imatge, presa el 1938, l'aviació de la legió Còndor bombardeja la zona del camp d'aviació de Valls on l'exèrcit republicà hi tenia un esquadró d'avions. (AMV / Autor desconegut)

i Baix Ebre – Montsià,⁴ i en l'àmbit local els de la Selva del Camp.⁵ Si bé alguns estudis s'han confeccionat només basant-se en documents, n'hi ha d'altres que també utilitzen la memòria oral.

Pel fet de tractar-se d'un tema de beneficència, les competències dels evacuats van recaure sobre la Generalitat, tal com deia l'Estatut del 1932. L'octubre del 1936 es va disposar que als caps de partit judicial es formessin els comitès comarcals d'ajut als refugiats, els quals depenien d'un comitè central a Barcelona. En el terreny de les vegueries, la comissaria delegada coordinava l'enllaç entre ambdós. A les viles es van constituir comitès locals que presidia l'alcalde. Altres institucions que van ajudar els desplaçats foren la Creu Roja i, els bascos, la delegació d'Euskadi a Catalunya. Joan Serrallonga estima que a finals del 1936 en territori català es van aixoplugar uns tres-cents mil evacuats de la resta de la península, i un any més tard la xifra ja

⁴ MARTORELL GARAU, Miquel (2006). *Els refugiats de les zones de guerra al Priorat (1936-1937)*. Falset. ESTIVILL, Josep; PIQUÉ, Jordi (2002). *Fons documentals per a l'estudi dels refugiats durant la Guerra Civil (1936-1939): l'exemple de Tarragona i comarca*. Barberà del Vallès, p. 121-127.

⁵ AYLLÓN, Antoni; MARCH, Montserrat; MESTRE, Clàudia (1998). «Els desplaçats de la Guerra Civil espanyola a la Selva del Camp i aspectes de la seva vida quotidiana», a *Butlletí del Centre d'Estudis Selvatans*, 5, p. 64-77.

ascendia als set-cents mil, i superava el milió a inicis del 1939. A l'Alt Camp la xifra de refugiats el desembre del 1936 es calcula en 1.047. La ciutat de Valls en tenia 258 (25%), l'abril de l'any següent la mateixa comarca ja mantenia 1.193 desplaçats (Valls hostatjava 332 persones foranes, 28%) i l'agost del 1938 el total comarcal es duplica (2.759 refugiats) de la mateixa manera que ho fa a la capital valenca amb 779 (28%). Les poblacions que reben més nous el 1938 sense comptar Valls són Bràfim, Alcover, el Pla de Santa Maria, Cabra del Camp, Vila-rodona, Aiguamúrcia i Vallmoll, és a dir, les més grans des d'un punt de vista demogràfic.⁶

Entre els mesos d'octubre i novembre del 1936 la comissaria delegada de la Generalitat a Tarragona que substituïa la Diputació va trametre una carta als ajuntaments perquè fessin un càlcul numèric dels refugiats que cada poble podia acollir. Així, doncs, de les trenta respostes hem pogut confeccionar un quadre per comparar el nombre real d'evacuats que van rebre el mateix any. La desviació mitjana és del 30%.

Les diferències entre l'estimació del volum de refugiats que proposen els ajuntaments i el nombre real que hostatgen (1936) són els següents:

POBLACIONS A: ESTIMACIÓ X-XI 36 B: NOMBRE REAL XII-36

Camp de Tarragona	A	B
La Masó	22	20
Mont-ral	25	9
Prades	10	22
La Pobla de Mont.	36	21
Roda de Berà	18	19
Vandellòs	40-50	18
Baix Penedès		
Llorenç del Penedès	22	36
El Vendrell	78	86
Conca de Barberà		
Barberà de la Conca	25	(119)
Blancafort	10	45
Rocafort de Queralt	19	(34)
Rojals	10	?
Sarral	25	58
Vallfogona de R.*	30	20

⁶ SERRALLONGA I URQUIDI, Joan (2004). *Refugiats i desplaçats dins de la Catalunya en guerra (1936-1939)*. Barcelona, p. 222-223. D'aquest autor vegeu també: «Refugiats, metges i Guerra Civil, 1936-1939», a *Gimbernat*, p.195-210.

* A més a més, es va estimar que entre el balneari i els xalets hi van cabre 600 refugiats (els 30 es calcularen només per al poble).

Priorat		
Poboleda	6	134
Ribera d'Ebre		
Ascó	35	32
Benissanet	30	72
Móra d'Ebre	(100)	(170)
Riba-roja d'Ebre	30	37
Terra Alta		
Arnes	70	17
Batea	68	(77)
Bot	25	98
Corbera d'Ebre	50	49
La Fatarella	25	50
Prat de Comte	20	(38)
El Pinell de Brai	44	45
Vilalba dels Arcs	34	29
La Pobla de Mass.	37	31
Total	949	1.386

NOTA: Les xifres entre parèntesis corresponen al mes d'abril del 1937.

FONT: Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona (AHDT) i *Refugiats i desplaçats*, de Joan Serrallonga.

Aquesta allau de persones que fugien de la guerra necessitaven alimentació, roba i calçat, i uns serveis bàsics: escolars i sanitaris. Per a aquests darrers, la infraestructura de Valls va oferir atenció entre els anys 1937 i 1938 a un total de 256 malats, la majoria dels quals eren dones (85%). La presència de grups familiars és una constant, com a mínim així ho delaten els cognoms, i la taxa de mortalitat a l'Hospital de Valls fou d'un 7%.⁷ Respecte als motius d'ingrés o visita hem de dir que una majoria ho era per infeccions tant en les vies respiratòries com gastrointestinals, o a la pell. No obstant això, dels casos que disposem diagnòstic (més de les tres quartes parts), prop d'un 10% ho són per bronquitis o pneumònies, d'altres per adenitis o otitis. Els infants pateixen xarampió, tosferina i diarrees, en conjunt, es detecten quatre casos de tuberculosi i set de tifus. La sarna és molt present, prop d'una quarta part només de dones embarassades en comptem gairebé una trentena. Un altre grup considerable de cures les necessitaven els civils ferits de metralla en els bombardeigs, amb amputacions i gangrenes incloses, les fractures i contusions de tipologia variada (en un 25% dels quals disposem de diagnòstic). No manquen però altres malalties com l'hepatitis, nefritis,

⁷Aquesta xifra s'obté gràcies a la comparació de les dades que faciliten Zepada-Pérez.

hipertrofia, epilèpsia, hèrnia o reumatisme. La prevenció d'epidèmies i el seu contagi fou una de les prioritats de les autoritats i el personal mèdic durant tot el conflicte.

Segons el seguiment personal dels malalts constatem que n'hi ha que acudeixen al metge més d'una vegada en aquest període d'estudi i, per tant, ha evitat repeticions en els recomptes. Sobre la geografia dels refugiats atesos per l'Hospital de Valls, el punt de partida ha estat la residència i no el lloc de naixement: entenem que l'èxode parteix del domicili habitual, no de la localitat de naixença. Per comunitats, sobresurt Castella amb gairebé un 30% dels evacuats; el pes principal el tenen els procedents de la ciutat de Madrid, amb prop d'un 20%; continuen els bascos, especialment de Biscaia; tercers se situen els aragonesos (15,6%); darrere seu trobem els catalans, en especial, els barcelonins, seguits pels andalusos i asturians. Per contra no hi ha cap fugit de Navarra, de Galícia un de sol, del País Valencià cinc i, finalment, set extremenys.

Una irreconeixible plaça del Portal Nou rep el primer camió de queviures de les tropes nacionals el 1939. Com a detall, just darrere del segon camió que trobem a mà dreta veiem l'entrada a un refugi civil. (AMV / Fons Valero Llusà)

DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA DELS REFUGIATS MALALTS TRACTATS A L'HOSPITAL COMARCAL DE VALLS SEGONS EL LLOC DE RESIDÈNCIA (NOMBRES ABSOLUTS):

ANDALUSIA (24)	CATALUNYA (28)
Almeria: 1	Barcelona: 15
Còrdova: 3	Girona: 2
Granada: 2	Lleida: 3
Jaén: 2	Tarragona: 8
Màlaga: 16	
	EXTREMADURA (7)
ARAGÓ (40)	Càceres: 2
Oscas: 2	Badajoz: 5
Saragossa: 4	
Terol: 34	GALÍCIA (1)
	Lugo: 1
ASTÚRIES (20)	
	PAÍS BASC (50)
CANTÀBRIA (6)	Biscaia (40)
	Guipúscoa (10)
CASTELLA-LA MANXA (3)	PAÍS VALENCIÀ (5)
Toledo: 3	Alacant (1)
	Castelló de la Plana (4)
CASTELLA-LLEÓ (7)	NO CONSTA L'ORIGEN (5)
Lleó: 5	
Palència: 1	
Sòria: 1	
MADRID (60)	Total: 256

PES DELS REFUGIATS MALALTS ATEOSOS PER L'HOSPITAL DE VALLS SEGONS LES COMUNITATS (EN PERCENTATGE)

Andalusia: 9,4%	Extremadura: 2,7%
Aragó: 15,6%	Galícia: 0,4%
Astúries: 8%	País Basc: 19,5%
Cantàbria: 2,3%	País Valencià: 1,9%
Castella: 27,3%	No consta: 1,9%
Catalunya: 11%	
	Total: 100

Un cop finalitzat el conflicte, la ciutat va intentar recuperar la normalitat. Una de les primeres accions va ser el reompliment dels refugis antiaeris que es trobaven distribuïts per bona part de la població. En la imatge, presa el 1939, el reompliment dels refugis que es localitzaven al Pati. (AMV / Agustí Guri)

L'evolució de la guerra marca la fugida de la població civil a indrets més segurs com Catalunya, així el setembre del 1936 cauen a mans dels sollevats Irún i Sant Sebastià els bascos marxen a França i d'allà passen un altre cop la frontera cap a casa nostra.⁸ Al febrer del 1937 Màlaga és ocupada per les tropes de Franco. A la tardor, la República perd Biscaia, Astúries i Cantàbria, i al març del 1938 comença el front d'Aragó.

En una llibreta del municipi de Puigpelat conservada dins el fons del Jutjat de Pau (Arxiu Històric i Comarcal de l'Alt Camp), sense data, constatem que la majoria de refugiats en aquesta localitat són de Madrid i Toledo. Al poble del Milà, en una relació de desplaçats del 1937, les seves anteriors residències eren Madrid i les províncies de Màlaga i Biscaia. En un altre llistat similar, en aquest cas de Perafort, de l'abril del 1938, trobem que els refugiats provenien en gran part de Saragossa i Terol (Matarranya). A la Masó, al novembre del 1936, la totalitat dels disset refugiats eren de Navalcarnero (Madrid). A Conesa (Conca de Barberà), al febrer del 1937, els evacuats eren de Madrid i Màlaga.

A causa de no indicar la font estudiada, ni l'edat, ni l'ocupació dels nouvinguts hem cercat dades a Reus. Segons un resum numèric del 31 de gener del 1938, dels 2.096 refugiats a la ciutat, la majoria eren dones (58,5%). Si tenim en compte la seva edat, el grup majoritari són nens i joves: un 43,4% tenien menys de 18 anys; un 23,3%, se situaven entre els 18 i 30 anys, dels 31 als 50 anys el percentatge és del 22% i finalment, a partir d'aquesta edat només hi ha un 11,3%.⁹

Gràcies a una relació de refugiats posterior (juny del 1938), de Reus disposem de dades qualitatives sobre les seves professions. Més de les tres quartes parts (75%) es dedicaven al sector primari (pagesos i jornalers); el seguia el sector secundari, amb un 18%; una part era mà d'obra no qualificada (peons) i una altra sí, com a artesans (esmolet, flequer, fuster, sabater, sastre) i oficis vinculats amb la construcció (paleta, picapedrer) o l'automoció (mecànic). El darrer àmbit, el terciari, és el més reduït, amb només un 7%. Dominen els evacuats que treballaven en els serveis (carter, empleat, barber, xofer, fotògraf, guàrdia) sense oblidar el comerç.

La preeminència de l'origen agrari dels evacuats és un factor que explica que alguns refugiats decidissin fer arrels a Catalunya, una zona més industrialitzada, amb algun casament o prometatge. Ara bé, els més significats políticament en acabar-se la guerra van fugir a l'exili per evitar les represàlies.

Un aspecte interessant a tractar és el treball dels refugiats. Les dones podien ocupar-se en la recol·lecció de fruita, cosir i rentar roba, i els homes en els llocs de treball que havien deixat els mobilitzats al front. A Bellmunt del Priorat es van contractar miners; i a la muntanya, carboners. Una altra dedicació és l'arranjament de carrers, camins i carreteres. Els joves en edat militar (entre 20 i 40 anys) s'enviaven al front.

⁸ ARRIEN, Gregorio; GOIOGANA, Iñaki (2001). *El primer exili dels bascos. Catalunya, 1936-1939*. Barcelona.

⁹ Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC). Fons Municipal de Reus, sign. I. 103.

A la imatge, un dels elements que podem vincular de manera més directa al conflicte del 1936: el refugi antiaeri de la plaça del Blat.

En les zones rurals podien bescanviar jornals per menjar, la qual cosa els suposava un alleujament en la subsistència, si bé no mancaven robatoris de verdura als horts, de fruita i també de llenya als boscos. Altres mitjans per aconseguir proteïnes van ser la cacera i la pesca. A causa del fred, en alguns refugis els evacuats van cremar portes i bastiments.

A la Selva del Camp, el dia 4 de maig del 1937 l'alcaldia va notificar que el refugiat Julián Fruto Gómez, procedent de Guareña (Badajoz), «ve observant, des de la seva arribada en aquesta vila, molt mala conducta, havent donat lloc a tenir-lo en habitació a part, separat dels seus compatricis per tal d'evitar discòrdies que tot sovint provocava entre ells. Així mateix anava a donar un escàndol, puix intentava seduir una noia molt jove, també el dia d'ahir arribà a amenaçar amb un ganivet la persona encarregada de l'assistència als refugiats», per la qual cosa demana el seu trasllat. A Rocafort de Queralt, el juliol del 1937, l'ajuntament va sol·licitar a la delegació de Tarragona que s'ingressés en un centre la refugiada menor d'edat Maria Alba Pérez per un intent de suïcidi motivat per afers amorosos. Un fet recurrent en la correspondència municipal és la petició d'informació sobre la localització de familiars.

Malgrat les dificultats, en general, es guarda un bon record de l'estada a les nostres terres de refugiats en aquests anys tan durs. Un cop acabada la guerra i retornats al seus pobles d'origen, no mancaven cartes o visites esporàdiques a les famílies que els havien acollit. Algunes mares refugiades infantaren els seus fills aquí i se sepultaren vells als nostres cementiris. Fou una excel·lent ocasió de convivència entre persones de diferents cultures i llengües, i a la vegada una mostra més de la solidaritat catalana.

Les controvertides obres de l'aparcament subterrani del Pati van deixar al descobert diverses sorpreses, algunes d'elles inesperades com és el cas dels fonaments d'una construcció medieval semisubterrània suportada per arcs gòtics i situada més o menys davant l'antic cinema Valls. A la troballa s'hi sumaren l'estructura i les canals de la font del 1816 (actualment ubicada a la plaça del Carme), una part de la façana de l'antiga ca Tafarra davant de Caja Madrid, la distribució dels antics arbres de la plaça, la base original on s'havia situat la font del 1921 (actualment desapareguda de la plaça i guardada al fons del Museu de Valls), i, en el cas que ens ocupa, una part del refugi antiaeri que s'hi construí, del qual es pot apreciar a la imatge les escales que hi donaven accés.

La recuperació del refugi antiaeri de la plaça del Blat s'ha vinculat des dels seus inicis a grups de voluntaris que a principis de l'any 2004 van decidir recuperar aquest espai per dignificar-lo i retornar-lo a la ciutat. Així, doncs, amb moltes més ganes que mitjans, es va procedir a l'extracció de tota la terra que impedia el seu accés a l'interior amb el mateix sistema que es va utilitzar per a la seva construcció: manualment, amb un pic i una pala, tal com recull la imatge. Un espai concebut per acollir el poble i recuperat per al poble i amb el poble com a principal impulsor.

Apèndix documental

REFUGIATS ASESOS PER L'HOSPITAL COMARCAL DE VALLS (1937-1938)

ANDALUSIA (24)

Almeria (1)

Josefa Martínez Mora, embarassada (1938)

Còrdova (3)

Florencia Bretones Magdalena (1937)

Cabra

Luis Espinal Arena, ferida (1938)

Peñarroya

Cándido González Caparrós, tifoide (1937)

Granada (2)

Concepción Giménez Vazcuñana, tuberculosi, va morir a Valls el 21 d'octubre als 74 anys (1937)

Solobreña

José Bergonzara Gutiérrez, èczema, residia a Figuerola del Camp (1937)

Jaén (2)*Higuera de Calatrava*

Carmen Lopera Potero, embarassada (1938)

Linares

María Mezcu Molinero (1937)

Màlaga (16)

Salvadora Casquero López, sarna (1938)

José Casquero López, sarna (1938)

Ángela Casquero López, sarna (1938)

Dolores Casquero López, sarna (1938)

Almargen

María Padilla Alonso, embarassada (1938)

Antequera

Manuel Cañero Castilla, sarna (1938)

Carmen Cañero Cazorla, embarassada el darrer any (1937-1938)

Pura Cañero Cazorla, sarna (1937)

Dolores Cañero Cazorla, sarna (1937-1938)

Manuel Cañero Cazorla, sarna (1938)

María Cañero Cazorla, sarna (1938)

Josefa Cañero Cazorla, sarna (1938)

Remedios Cañero Cazorla, sarna, en ocasions apareix com a Carreño (1938)

Carmen Cazorla Moreno, sarna (1938)

Periana

Antonio Benítez Molina (1937)

Dolores García Caso, embarassada (1937)

ARAGÓ (40)**Oscá (2)***Alcolea de Cinca*

Andrés Segarra Borrell, bronquitis (1938)

Tamarit de la Llitera

Antonio Castañera Viu, tuberculosi pulmonar (1938)

Saragossa (4)*Casp*

Josefa Casanovas Sorribas, bronquitis crònica (1938)

Agustín García Cortés, ferida de metralla a la cama i al peu (1938)

Mariano Jomiñas Duader, fractura (1938)

Nigüella

Hilaria Rodríguez Rodríguez, hèrnia (1938)

Terol (34)

Joaquina Serrano Gargallo, ferida de metralla a una cama (1938)

Amalia Ponz Lalaguna, bronquitis crònica (1938)

Albalate del Arzobispo

Manuel Bernat Soguero, contusió al pit (1938)

Lucas Bleza Salas, nefritis crònica (1938)

Alcanyís

Pascuala Albesa Izquierdo, natural de Valdealgorfa (1938)

Francisco Álvarez Front, ferides, natural de Belchite (1938)

Rosa Bielsa Albiol, natural de Monroyo (1938)

María González Gazulla, natural de Seno (1938)

José Hueso García, fractura, natural de Miravete de la Sierra (1938)

Óscar Romero Gallardo, amputació, natural de Madrid (1938)

Alcorisa

Dolores Burriel Lamiel, ferida a la mà (1938)

María Martín Burriel, ferida de metralla (1938)

Anadón

Juana Millán Lahoz, embarassada (1938)

Azuara

Milagros Fleta Gracia, ferida de metralla (1938)

Belchite

Francisco Álvarez, infecció gripal (1938)

Benita Pardo Antolán (1938)

Blesa

Valeria Artigas Prou, embarassada (1938)

Calaceit

Joaquim Montclús Jusà, contusions diverses (1938)

Josep Serrano Blanch, febre tifoide (1938)

Calanda

Miguel Navarro Telma, ferida d'arma de foc i fractura complicada (1938)

Castellseràs

Manuel Rambla Catalán, infecció gripal (1938)

Cuevas de Almudén

Eugenia Sord Bella, contusió al peu (1938)

Ejulve

Micaela Andrés Orten (1938)

José M. Brumos Gascón, fractura (1938)

Francisca Soler Millán, ferides al cos (1938)

Maicas

Modesta Flité Navarro, ferides al costat esquerre (1938)

Monforte de Moyuela

Manuel Britz Muñoz, gangrena a un peu, va morir a Valls el 10 de maig als 78 anys (1938)

Samper de Calanda

María Jario Marco, embarassada (1937)

Torrecilla de Alcañiz

José Beguer Sancho, congestió pulmonar (1938)

Valdealgorfa

Teresa Pellicer Villalta, commoció cerebral (1938)

Vinaceite

Francisca Ezquerria Peira, ferida de metralla a l'espatlla (1938)

María Ezquerria Peira, fractura, va morir a Valls el 15 de març als 6 anys (1938)

María Murcia Gracia (1938)

Catalina Pegurull Burillo, ferida (1938)

ASTÚRIES (20)*Aldea*

Sofía González Balta, natural de Torrelavega (1937)

Avilés

Balbina Fernández López, sarna (1937)

Adolfina García Fernández, sarna (1937)

Luisa García Fernández, sarna (1937)

Leocadia Martínez García, colitis (1937)

Carmen Martínez López, otitis i infecció intestinal (1937)

Esperanza Vázquez Llano (1938)

Cangas de Onís

Angelina Martínez Jarano, embarassada (1937-1938)

Infiesta

Rosa Blanco Fernández (1938)

Limares

María Díaz Alonso (1937)

Moreda

Hermenegilda Agrados Garrote, natural d'Aldea de San Miguel, Valladolid, va morir a Valls el 28 de novembre (1938)

Dorita Calvo Grapiella, xarampió (1937)

Lila Cuadrado Iglesias, constipat (1937)

Ermenegilda Cuadrados Garrote, verruga, natural de San Miguel (Valladolid) (1937)

Benjamín Fernández García, sarna (1937)

Alicia Fernández García, sarna (1938)

Oviedo

Margarita Basaleo Rodríguez, xarampió (1937)

Lucía Fernández Velázquez, otitis (1937)

Ángeles García Menéndez, natural de Santillana del Mar (1937)

Prahua

Manuel Fernández Velázquez, febre tifoide (1938)

CANTÀBRIA (6)*Arnuero*

Ángeles Calleja Juste, embarassada (1938)

Miera

Luis Cueta Gutiérrez, refredat pulmó, natural de Cangas de Onís (1937)

Santander

María Aspon Abuen, diftèria (1937)

Araceli Barguistade González, natural de Bilbao (1937)

Saturnina García Andrés (1937)

Torrelavega

Constancio Torado Granada, ferides a una cama (1937)

CASTELLA-LA MANXA (3)**Toledo (3)***Alcaudete de la Jara*

Ramón Martínez Pena, còlic hepàtic, refugiat al Pla de Santa Maria (1938)

Buenaventura

Fidel Castrejón Díaz, insuficiència renal (1937-1938)

Calera y Chozas

Lucía Pinto y Expósito, embarassada, natural de Valencia de Alcántara (1938)

CASTELLA-LLEÓ (7)**Lleó (5)**

Elvira López Carreras, èczema (1937)

Carmen Pozas López (1937-1938)

Santa Lucía

Carlos Lai Rodríguez, bronquitis (1938)

Elisa Rodríguez Rodríguez (1938)

Villaseca de Laciana

Gerardo Pozas López, xarampió, s'allotjava a Alcover i va morir a Valls el 18 de febrer de l'any següent als 5 anys (1937)

Palència (1)*Berrecil de Campos*

Luis Gayo Pérez, ferida de metralla (1938)

Sòria (1)*Viana de Duero*

Jesús Fernández Vázquez, natural de La Foz (Astúries), va morir a Valls el 2 de gener de l'any següent als 15 anys (1937)

MADRID (60)*Aranjuez*

Isabel Peñasco García, bronquitis aguda, va morir a Valls l'11 de març als 83 anys (1938)

Getafe

Ramón Deleita Zapatero, infecció gastrointestinal (1938)

Asunción Deleita Zapatero, hèrnia (1937)

Madrid

Isidra Ayala Tomás, natural de las Majadas (Conca), contusions, va morir a Valls el 10 de juny als 66 anys (1938)

Gloria Agaña Ydiazábal, infecció intestinal (1937)

Julián de la Asunción Expósito, natural d'El Burgo de Osma, Sòria (1938)

Alejandro Atienza de la Torre, ferides en diferents parts del cos (1938)

Soledad Blas Sena, de Carabanchel Alto (1938)

Lola Barrionuevo Álvarez, osteïtis tibia (1938)

Virginia Cabos Cabeza, mioma uterí, natural de Talavera de la Reina (Toledo) (1937)

Pedro Cañizares Riofrio, asma i bronquitis (1937-1938)

Ricardo Catalán Mateo, reumatisme (1937)

Tomás Catalán Mateo, reumatisme (1937)

Ángela Catalán Navarro, embarassada (1938)

Paula Conde Martínez (1937)

Carmen Cruz Cano, sarna (1937)

Teresa Cruz Cano, sarna i broncopneumònia (1937-1938)

Victoriano Clemente Oliva (1937)

Teresa Domingo Domínguez, embarassada (1938)

Nicolás de Pedro Rodríguez, natural del nucli de La Sierra, s'allotjava a Vila-bella (1937)

Otilia Delgado Bal, èczema generalitzat (1937)

Teresa Díaz Cabeza, fractura al coll (1937)

Guadalupe Dumas Mugarza, embarassada en el darrer any (1937-1938)

Josefa Ediazábal Eringuren, infecció intestinal (1937)

Manuela Fernández Hernández (1937)

Amparo García Bardal, natural de Lleó (1938)

Julia García Merino, embarassada, natural de Valladolid (1938)

Leonor Garrido Roales, embarassada, natural de Valladolid (1937)

- Leopoldo Garrido Puig (1938)
 Daniel Irún Hidalgo, febre tifoide (1938)
 Gabriela Isla Sánchez, sarna (1937)
 Guadalupe Isla Sánchez, sarna (1937)
 Paz López Herrero, natural de Conca (1937)
 Consuelo Hidalgo Villanueva, embarassada (1937)
 Rosa López Cruz, fístula i embarassada, residia a Tetuán de las Victorias (1937)
 Gerónimo López Romero, infecció intestinal (1938)
 Rosa López Romero, broncopneumònia, va morir a Valls el 21 de juliol als 13 mesos (1938)
 Honoria Manso Sastre, hipertròfia, refugiada a Vila-rodona, va morir a Valls el 27 de març als 34 anys (1938)
 Angelina Mira Clemente, escarlatina (1937)
 Diego Monje García, sarna (1938)
 Julio Monje García, sarna (1938)
 Mariano Montero Langar, tuberculosi, natural d'Àvila, va morir a Valls el 29 de juny als 63 anys (1938)
 Nieves Móra Torres, infecció intestinal, natural de Carabanchel Bajo (1938)
 Francisca Moreno Villagrasa, infecció gastrointestinal (1938)
 Ramona Navarro Fernández (1937)
 Rafael Novillo Gustamante, hipertròfia cardíaca, natural d'Azuaga (Badajoz) (1938)
 Guillermo Núñez Bezal, contusió, natural de Fuentesaco (1938)
 Juana Palencia, natural de Puente de Vallecas (1938)
 Manuela Polo Garcia, febre tifoide (1937)
 José-Luis Rodríguez Irieto, infecció intestinal (1937)
 Manuela Rodríguez, epilèpsia, natural de Villanueva del Arzobispo (Jaén) (1938)
 Pedro Romero, úlcera, natural de Guadalajara, va morir a Valls el 7 d'abril als 72 anys (1938)
 Joaquín Sánchez García, adenitis anguinal (1937)
 Rafaela Seguí Pérez, embarassada (1937)
 Tomás Soto López, natural de Campo de Criptana (Ciudad Real) i veí de Tetuán de las Victorias (1938)
 Toribia Toledano Gómez, bronquitis crònica, va morir a Valls el 21 de gener de l'any següent (1938)
 Soledad Torrado Rodríguez, sarna, natural de Carabanchel (1937)
 Juana Torrado Rodríguez, sarna, natural de Carabanchel (1937)
 Pilar Villardón Clavero, natural de Cuatrocaminos (1937)
- Valdetorres de Jarama*
 Amalia Royo Rufo, embarassada (1938)

CATALUNYA (28)**Barcelona (15)**

María Estarrer Gómez, refredat gàstric (1938)

Isidro Fernández, contusió, residència a Santa Coloma de Queralt (1938)

Maria Font Sebastián, natural d'Alcalà de Xivert (1937)

Pilar Martí Cavaller, tuberculosi pulmonar, natural de Valls (1937)

Juan Mateo, natural d'Avilés (1938)

José Moya Chicharro, ferida, fractura i commoció cerebral, natural d'Úbeda (Jaén) (1938)

Marià Navarro Espinosa, ferida al peu (1938)

Rosa Torras Royo, ferides múltiples, natural d'Horta de Sant Joan (1938)

Ramona Vallès Nogués, ferida, natural de Marçà (1938)

Granollers

Carme Lasala Feliu, natural de Barcelona (1938)

Isidre Tusó Cerdà (1937)

L'Hospitalet de Llobregat

Juana Marín Martínez, fractura de tibia esquerra, natural de Múrcia (1938)

Roda de Ter

Ramon Rovira Pujol, reumatisme, habita a Capafonts (1938)

Santa Coloma de Gramanet

Bonaventura Guardiola Martí, contusió al colze i ferida al peu (1938)

Sant Adrià de Besòs

Isabel Sebastián Soler, contusió al colze, natural de Badalona (1938)

Girona (2)

Rosa Julià Blanc, contusió al turmell (1938)

Arbúcies

Josep Rosés Recasens, reumatisme, considerat un transeüint (1938)

Lleida (3)

Josep Mercader Arrufat, natural de Vilanova i la Geltrú (1938)

Guissona

Tomàs Sanz, contusions (1938)

Vinaixa

Guadalupe Escoter París (1938)

Tarragona (8)***Cabassers**

Domènec Santos Tarragó (1938)

Flix

Domènec Alentorn Garcia, ferida al cap (1938)

Paula Cervelló Oriol, embarassada (1938)

Gandesa

Llorenç Salvador Benavent, natural de Vilalba dels Arcs, va morir a Valls el 9 del mateix mes i any, era soldat (1938)

Marçà

Trinitat Sancho Vallès (1938)

La Palma d'Ebre

Lluís Sales Miret, febre tifoide (1938)

Pradell de la Teixeta

Joan Amorós Bertran, fractura (1938)

Reus

Jaume Alemany Puigdenyoles, neoplàsia al peu, natural de Sant Quintí de Mediona (1938)

EXTREMADURA (7)**Càceres (2)***Navalmoral de la Mata*

José Luis Toribio Otila, ferida a la llengua (1937)

María Toribio va morir a Valls el 17 d'abril als 2 anys (1937)

Badajoz (5)

Francisco Díaz Durán (1938)

Azuaga

Carmen Novillo Rodríguez, flegmó a les dents (1938)

Gertrudis Rodríguez, embarassada (1938)

San Benito de la Contienda

Pedro Mayoral Rechecho, natural de Villanueva de la Serena, va morir a Valls el 30 de març als 16 anys (1938)

Valencia del Mombuey

José González Perera, refredat i infecció gastrohepàtica (1937)

GALÍCIA (1)**Lugo (1)***Santa Cecilia de Frián*

María Fraga Alonso, ferida al peu, estava refugiada a Santa Bàrbara (1938)

PAÍS BASC (50)**Biscaia (40)**

Damián Albisna González, sarna (1938)

Aurora Herrero Fernández, sarna (1937)

Miguel Herrero Fernández, sarna (1937)

Francisco Herrero Fernández (1937)

Concepción Herrero Fernández (1937)
 Trinidad Larravire Fajada, sarna (1937)
 Felipe Martínez Rodríguez, sarna, natural de Ponferrada (1937)
 Otilia Murgura Oribe (1937)
 Carmen Urecha Alonso (1937)
 María Urecha Alonso, sarna (1937)

Arrigorriaga

Miguel Gabilondo Martínez, sarna, natural de Barakaldo (1938)

Balmaseda

Araceli García Andrés, constipat intestinal, natural de Mataporquera (Santander) (1938)

Barakaldo

María Gabirondo Martínez, sarna (1937)
 Miguel Gabirondo Martínez, sarna (1937)
 Soledad (o Libertad) Gabirondo Martínez (1937)
 Clara Guerra Lacamaña, embarassada (1937)
 Elena Landa Portillo (1938)
 Teodora Orcadiz Geraira (1937)

Bilbao

Ramona Artamendi Leonés, sarna, natural de Durango (1937)
 María Cortina Portugalete, infecció intestinal (1937)
 Antonia Cuartera(o) Solsona, bronquitis crònica, natural de Gallur (Saragossa) (1938)
 Cesaria García Ríos, sarna, natural d'Haro (la Rioja) (1937-1938)
 Francisco González Santander, bronquitis (1938)
 Felipa Martínez Rodríguez, embarassada (1938)
 Jone Ornachea Artamendi, sarna (1937)
 Josefa Pardo Alonso (1937)
 Celia del Río Blanco, sarna (1938)
 Lucía del Río Blanco, sarna (1938)
 Esmeralda Robledo Fernández, tosferina i broncopneumònia (1937)
 Vicenta Rodríguez de Castro, sarna, natural de Ponferrada (1938)
 Valentín Saavedra Pineda (1938)
 Ramón Urecha Alonso, sarna (1937)

Leioa

Epifanio Eugenia de la Hija, gastritis, natural de Burgos (1937)
 Manuel Eugenia Lucas, fill de l'anterior, ambdós s'allotjaven a Mont-ral (Muntanyes de Prades)

Lekeitio

Andrés González Barandalla, nefritis (1938)

Portugalete

Pilar Sánchez Urecha, sarna i flegmó al turmell (1937-1938)

Santurtzi

Clementina López Presa, embarassada, natural de Bilbao (1938)

Sestao

Margarita Nugulo Sáez, infecció intestinal, natural de Burgos (1937)

Somorrostro

Antonio Fernández Ureta, sarna (1937)

Dolores Ureta Velasco, sarna (1937)

Guipúscoa (10)

Pablo Carames Larios, sarna (1937)

Alzo

Lorenza Lapirain Goicoechea, sarna (1937)

Eibar

Rufino Araizabal Arana, ferida al turmell (1938)

Cipriano Ayamendi Bustingorri, gangrena al peu, va morir a Valls el 7 de gener de l'any següent als 65 anys (1937)

Paulino Olasolo Urbirueza, nefritis (1937-1938)

Sant Sebastià

Milagros Aldaz Luz, fractura (1938)

María Vivar Bidanea, còlic hepàtic, natural de Madrid (1938)

Luisa Gomara Zarazua, broncopneumònia gripal, natural de Vitòria (1938)

Tolosa

Eduardo Narro Bermejo, sarna (1937)

Lorenzo Martiel Expósito, bronquitis, natural de Pamplona (1938)

PAÍS VALENCIÀ (5)**Alacant (1)***Calp*

Teresa Ferrer Moretó, embarassada i infecció, refugiada a Picamoixons (1938)

Castelló de la Plana (4)*Traiguera*

Agustina Borràs Queralt, refugiada al Pla de Santa Maria (1938)

Encarnació Dellà Climent (1938)

Vinaròs

Antònia París Castell, ferida al cap, natural de Peníscola (1938)

Maria París Castell, ferida a la mà, natural de Peníscola (1938)

NO EN CONSTA L'ORIGEN (5)

Josep Espona, amputació del braç (1938)

Antonio Gracia Vázquez, febre tifoide (1938)

Libertad Relaño Álvarez, només s'anota que és una refugiada que habita al refugi de Valls (1937-1938)

Evencio del Río, refugiat a la Masó (1938)

Lucía del Río, refugiada a la Masó (1938)

NOTA: El llistat l'hem estructurat segons el lloc de residència, quan aquest no coincideix amb el de naixement hem afegit la seva naturalesa. Quan consta la localització del poble on estan allotjats els refugiats també ho fem constar. Advertim que hi poden haver errors en les grafies dels cognoms i l'atribució d'alguns municipis. Les referències a les defuncions les hem extret de l'article de Zepeda i Pérez.

* Els malalts naturals de l'Alt Camp i la Conca de Barberà que són tractats a l'Hospital Comarcal de Valls no els hem inclòs en no considerar-los refugiats, eren només usuaris del centre sanitari. Per exemple, de Montblanc, el 1938, s'ingressa Xavier Carreres Abellà per ferides a la cara i al cap (commoció cerebral); òbviament no és un refugiat.

FONT: AHDT. Beneficència, sign. 30 (cpf).